

Ізотов Олександр Іванович,

викладач відділу підвищення кваліфікації
військових прокурорів Національної
академії прокуратури України, кандидат
юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ ДОСТОВІРНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ ОЛЬФАКТОРНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У КРИМІНАЛІСТИЧНІЙ ОДОРОЛОГІЇ

Постановка проблеми. З давніх часів були помічені унікальні тонкі нюхові чуття собак, їхнє уміння переслідувати по запаховому сліду свою здобич. Ці здібності знайшли своє застосування і в інших областях людського життя, зокрема, в боротьбі із злочинністю.

На сьогодні одорологічні сліди залишаються «білою плямою» при різноманітних слідчих (розшукових) діях, проблеми їх пошуку, фіксації, вилучення та дослідження недостатньо опрацьовані в криміналістичній літературі та не повною мірою регламентовані нормативними документами, хоча цінність здобутої таким чином інформації жодним чином не заперечується.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Дослідження використання запаху людини з метою розшуку та ідентифікації особи проводять науковці багатьох країн світу, в тому числі і України. Цим питанням присвячені роботи таких науковців, як В. Д. Басай, Р. С. Белкін, К. Г. Байєрман, В. К. Гончар, Г. А. Грановський, А. І. Дворкін, О. А. Кириченко, Д. А. Купріянов, М. В. Кісін, В. І. Старовойтов, В. О. Снетков, Л. І. Слепнева, Г. В. Федоров, А. П. Шеремет та ін. Однак слід зауважити, що ставлення науковців до одорологічного методу дослідження запахових слідів людини, а тим паче до використання його результатів у кримінальному провадженні як доказів, і на сьогодні досить неоднозначне.

Метою доповіді є деталізація наукових основ використання одорологічної інформації у кримінальному провадженні, висвітлення низки пов'язаних з цим проблем щодо забезпечення суб'єктів розслідування сучасними технологіями отримання джерел доказової та орієнтовної інформації в процесі розкриття та розслідування кримінальних правопорушень.

Виклад основного матеріалу. Криміналістична одорологія як складова криміналістичної техніки поступово сформувалася в кінці 50-х років ХХ століття в результаті розвитку молекулярної біології, хімії, електроніки й інших природних наук.

Предметом одорології є запах: механізм його утворення, поширення і сприйняття, а також психофізична природа нюху. У цьому предметі можна виділити три основних елементи: процес утворення, формування запаху; безпосередньо запах; процес сприйняття запаху (тобто нюх). У криміналістиці термін «запах» вживається у значенні матеріальне тіла живої і неживої природи. У трасології тверді тіла, що мають стійку зовнішню форму, утворюють клас «сліди-предмети», а рідкі і газоподібні речовини відносять до класу «сліди-речовини».

За механізмом утворення останні (в т.ч. запахові сліди) суттєво відрізняються від слідів-предметів і слідів-відображень специфічним агрегатним станом речовини-слідоносія. Звідси в криміналістичному аспекті вони мають характерні властивості, які визначають способи і засоби виявлення, фіксації і дослідження: безперервність механізму слідоутворення, рухливість структури, розсіюваність, дифузія та подільність.

За сприйняттям запаху запахові сліди – також відрізняються від традиційних слідів властивостями, прийомами і технічними засобами роботи при використанні їх в розслідуванні кримінальних правопорушень. В даний час є підстави говорити про запахові сліди в слідознавчому аспекті, оскільки розроблені засоби і прийоми збирання і збереження таких слідів з метою одержання доказової інформації.

У 60-і роки у вітчизняній криміналістиці визначилися три основних напрямки використання слідів запаху[1, с. 21]:

- розшук особи, що вчинила суспільно небезпечне діяння, за її запаховим слідом;
- відшукування предметів злочинного посягання чи предметів, що підлягають визнанню як речові докази та володіють індивідуальним запахом злочинця чи потерпілого;
- встановлення групової приналежності джерела походження твердих, рідких і сипучих речовин, що володіють властивостями запаху.

Проте найбільшу вагу як доказ одорологічна інформація набуває після так званої одорологічної вибірки. Цей захід означає застосування фахівцем службово-розшукового собаки для дослідження запахових слідів з метою встановлення джерела їх походження. З одного боку, вибірка децю нагадує впізнання, але це не впізнання в процесуальному сенсі і не узнавання в оперативному, оскільки вибірка здійснюється не людиною, а твариною. З іншого боку, вибірка нагадує використання в процесі слідчої дії або оперативного заходу спеціальних знань фахівця із застосування технічних засобів.

Чи можна цю дію називати одорологічною експертизою і використовувати її результати як доказ? Науково доведено, що кожна людина має індивідуальний запах. І, як основа ідентифікаційного дослідження, в цьому сенсі завдання видається цілком коректним.

Основні заперечення, головним чином, процесуального порядку, виникають через участь в процесі ідентифікації за запахом біологічного детектора, тобто собаки, поведінка якої не завжди може бути інтерпретована однозначно. Людина, на жаль, в цьому процесі брати участь безпосередньо не може, і це, на сьогоднішній день, вирішує дискусію на користь противників одорологічної експертизи.

В принципі ж одорологічна експертиза допустима як органолептичний метод дослідження, як, наприклад, при дегустації продуктів харчування, вин, парфумерних виробів, і висновок такого фахівця цілком може бути використано як судовий доказ.

В цьому плані ми цілком погоджуємось з В. О. Гусевою [2], що результати одорологічної експертизи ніяк не можуть бути менш достовірними, ніж інші докази, і вони повинні розглядатися в сукупності з іншими наявними доказами у провадженні. Заперечення ж противників достовірності цих результатів критики не витримує, оскільки практика судочинства, цей найвірніший критерій теоретичних викладок, має вже чимало прикладів, коли висновки одорологічної експертизи приймалися беззаперечно судами першої і другої інстанції, навіть в тих випадках, коли вони становили основу обвинувачення [3].

Список використаних джерел

1. Біленчук П. Д. Криміналістика: підручник. Київ : Атіка, 1998. 456 с.
2. Гусева В. О. Використання результатів одорологічного дослідження як доказів у кримінальному провадженні. *Право і безпека*. 2015. № 3 (58). С. 71–76.
3. Вирок апеляційного суду Житомирської області від 23 груд. 2011 р. Справа № 1/0690/4/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/20386611>.
4. Использование запаховой информации при расследовании убийств и других преступлений против личности : учеб. пособие / [Р. С. Белкин, Т. Н. Шамонова, В. И. Старовойтов и др.]. М. : ЭКЦ МВД, 1997. 72 с.
5. Groshenkova O. A. Odorologicheskie issledovaniya. *Vesnik SGAU*. Saratov : Izd-vo Saratov. gos. akad. prava, 1997. № 4. С. 142–148.